

3/2026,
may-
iyun
(№ 00083)



O'ZBEKISTONDA KICHIK VA O'RTA BIZNES SUBYEKTLARI FAOLIYATI RIVOJLANISHINING STATISTIK TAHLILI

Nazarov Nazar G'ulom o'g'li

Kadrlar malakasini oshirish va statistik tadqiqotlar instituti doktoranti, PhD

ORCID: 0009-0007-2599-8769

Email: nazarbek.2728@gmail.com

DOI: https://doi.org/10.55439/EIT/vol14_iss3/827

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekistonda kichik va o'rta biznes (KO'B) subyektlari faoliyatining rivojlanish tendensiyalari statistik ma'lumotlar asosida tahlil qilingan. Tadqiqotda KO'Bning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi, hududlar kesimida yalpi hududiy mahsulotdagi hissasi, korxonalar sonining dinamikasi, ularning faollik darajasi hamda bandlikka ta'siri o'rganilgan. Tahlillar natijasida 2025-yilda KO'Bning YalMdagi ulushi 51,5 foizga yetgani, ro'yxatdan o'tgan tadbirkorlik subyektlari soni sezilarli oshgani, biroq yangi tashkil etilayotgan korxonalar sonida pasayish kuzatilgani aniqlangan. Shuningdek, hududlar bo'yicha rivojlanish sur'atlaridagi tafovutlar va faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar ulushining so'nggi yillarda kamayish tendensiyasi yoritilgan. Tadqiqot natijalari kichik va o'rta biznesning barqaror rivojlanishini ta'minlashda innovatsion va bilimlarga asoslangan iqtisodiyotni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kichik va o'rta biznes, tadbirkorlik, statistik tahlil, yalpi ichki mahsulot, yalpi hududiy mahsulot, korxonalar faolligi, bandlik, innovatsion rivojlanish.

STATISTICAL ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM BUSINESSES IN UZBEKISTAN

Nazarov Nazar Gulom ugli

Doctoral student at the institute for advanced training of personnel and statistical research, PhD

Abstract

This article presents a statistical analysis of the development trends of small and medium-sized enterprises (SMEs) in Uzbekistan. The study examines the share of SMEs in gross domestic product (GDP), their contribution to gross regional product (GRP), the dynamics of enterprise growth, business activity levels, and their impact on employment. The findings indicate that the share of SMEs in GDP reached 51.5% in 2025, while the number of registered business entities increased significantly. At the same time, a decline in the number of newly established enterprises was observed. The analysis also reveals regional disparities in development rates and a decreasing trend in the proportion of active enterprises in recent years. The results emphasize that the sustainable development of SMEs largely depends on the advancement of an innovation-driven and knowledge-based economy.

Keywords: small and medium-sized enterprises, entrepreneurship, statistical analysis, gross domestic product, gross regional product, business activity, employment, innovation-driven development.

СТАТИСТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В УЗБЕКИСТАНЕ

Назаров Назар Фулом ўғли

Докторант институт повышения квалификации кадров и статистических исследований, PhD

Аннотация

В данной статье на основе статистических данных проведён анализ тенденций развития деятельности субъектов малого и среднего бизнеса (МСБ) в Узбекистане. Исследованы доля МСБ в валовом внутреннем продукте, его вклад в валовой региональный продукт по регионам, динамика количества предприятий, уровень их активности и влияние на занятость населения. Результаты анализа показали, что в 2025 году доля МСБ в ВВП достигла 51,5%, значительно увеличилось количество зарегистрированных субъектов предпринимательства, однако наблюдается снижение числа вновь создаваемых предприятий. Также выявлены региональные различия в темпах развития и тенденция снижения доли действующих предприятий в последние годы. Результаты исследования подтверждают, что важным условием устойчивого развития малого и среднего бизнеса является развитие инновационной и основанной на знаниях экономики.

Ключевые слова: малый и средний бизнес, предпринимательство, статистический анализ, валовой внутренний продукт, валовой региональный продукт, активность предприятий, занятость, инновационное развитие

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida kichik va o'rta biznes subyektlari mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, yangi ish o'rinlarini yaratish, aholi bandligini ta'minlash hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatini oshirishda muhim o'rin tutadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sishning asosiy drayverlaridan biri sifatida kichik va o'rta biznes sektori yalpi ichki mahsulot hajmini oshirish, eksport salohiyatini kengaytirish va innovatsion faoliyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois O'zbekistonda ham mazkur sohani qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish davlat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri etib belgilangan.

So'nggi yillarda mamlakatimizda tadbirkorlik faoliyati uchun qulay biznes muhitini yaratish, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish hamda kichik va o'rta biznes subyektlarining raqobatbardoshligini oshirishga qaratilgan keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 16-sentabrdagi PQ-306-son "Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori [1] hamda 2023-yil 11-noyabrdagi PF-193-son "Kichik va o'rta biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni ushbu sohani yanada rivojlantirishning muhim huquqiy asoslarini yaratdi [2]. Mazkur hujjatlar orqali tadbirkorlik subyektlarini kreditlash, kafillik va kompensatsiya mexanizmlarini kengaytirish, biznesni uzluksiz qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirish choralari belgilab berildi. Shuningdek, yuqoridagi qaror va farmonlarning ijrosini ta'minlash uchun O'zbekistonda kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyatining rivojlanish tendensiyalarini statistik jihatdan tahlil qilish, ularning iqtisodiyotdagi o'rni va samaradorligini baholash, mavjud muammolar hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlarini aniqlash dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada kichik va o'rta biznes subyektlarining asosiy statistik ko'rsatkichlari dinamikasi,

ularning hududlar kesimidagi rivojlanish xususiyatlari hamda iqtisodiy o'sishga ta'siri tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi

Kichik va o'rta biznes (KO'B) subyektlarining iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni ko'plab xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Ushbu tadqiqotlarda KO'Bning iqtisodiy o'sish, bandlik, innovatsiyalar va hududiy rivojlanishga ta'siri alohida yoritilgan. Jumladan, xorijiy olimlardan David Birch [3] o'z tadqiqotlarida kichik biznes korxonalari yangi ish o'rinlarini yaratishning asosiy manbai ekanligini ta'kidlaydi. Olimning fikricha, iqtisodiyotda bandlikning o'sishi ko'proq yirik korxonalar hisobidan emas, balki kichik va o'rta biznes subyektlari faoliyati natijasida yuzaga keladi. Shu sababli tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash iqtisodiy rivojlanishning muhim omili hisoblanadi.

Yana bir xorijiy olim Peter Drucker [4] tadbirkorlik va innovatsiyalar o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab, kichik biznes subyektlari bozor talablariga tez moslashishi va innovatsion g'oyalarni amaliyotga joriy etishda yirik korxonalarga nisbatan ustunlikka ega ekanligini qayd etadi. Uning fikricha, zamonaviy iqtisodiyotda raqobatbardoshlikni oshirishning muhim sharti innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishdir.

So'nggi tadqiqotlarda Dian Fajarika va hamkorlari [5] kichik va o'rta biznes rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillarni tizimli tahlil qilib, moliyaviy resurslarga kirish imkoniyati, institutsional muhit, raqamlashtirish va boshqaruv salohiyati KO'B rivojlanishining asosiy determinantlari ekanligini ko'rsatganlar.

Mahalliy olimlardan Ixtiyor Sharipov [6] O'zbekistonda kichik korxonalar va mikrofirmalar rivojlanishini statistik baholash asosida hududlar kesimida tadbirkorlik faoliyatining dinamikasi, iqtisodiy holati va rivojlanish istiqbollarini tahlil qilgan. Muallif kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha davlat siyosatining samaradorligini baholashda statistik ko'rsatkichlarning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Nilufar Nabiyeva [7] o'z ilmiy ishida O'zbekistonda kichik biznes va ishbilarmonlik faoliyati ko'rsatkichlarini tahlil qilib, kreditlashdagi nomutanosibliklar, eksport salohiyatining yetarli darajada shakllanmaganligi hamda hududlar o'rtasidagi tafovutlar kichik biznes rivojlanishiga ta'sir qilayotgan asosiy muammolar ekanligini qayd etadi. Shuningdek, muallif ushbu muammolarni bartaraf etish orqali iqtisodiy o'sishni jadallashtirish mumkinligini asoslaydi.

Yuqoridagi ilmiy qarashlar shuni ko'rsatadiki, kichik va o'rta biznes subyektlari iqtisodiy o'sish, bandlik va innovatsion rivojlanishning muhim omili hisoblanadi. Shu bilan birga, ularning faoliyatini samarali rivojlantirish uchun statistik ko'rsatkichlarni chuqur tahlil qilish, hududiy tafovutlarni aniqlash hamda davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini takomillashtirish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda qiyosiy tahlil, dinamik tahlil, vaqtli qator, moda, mediana, o'zgarish kengligi kabi statistik tahlil usullaridan foydalanilgan.

Natija

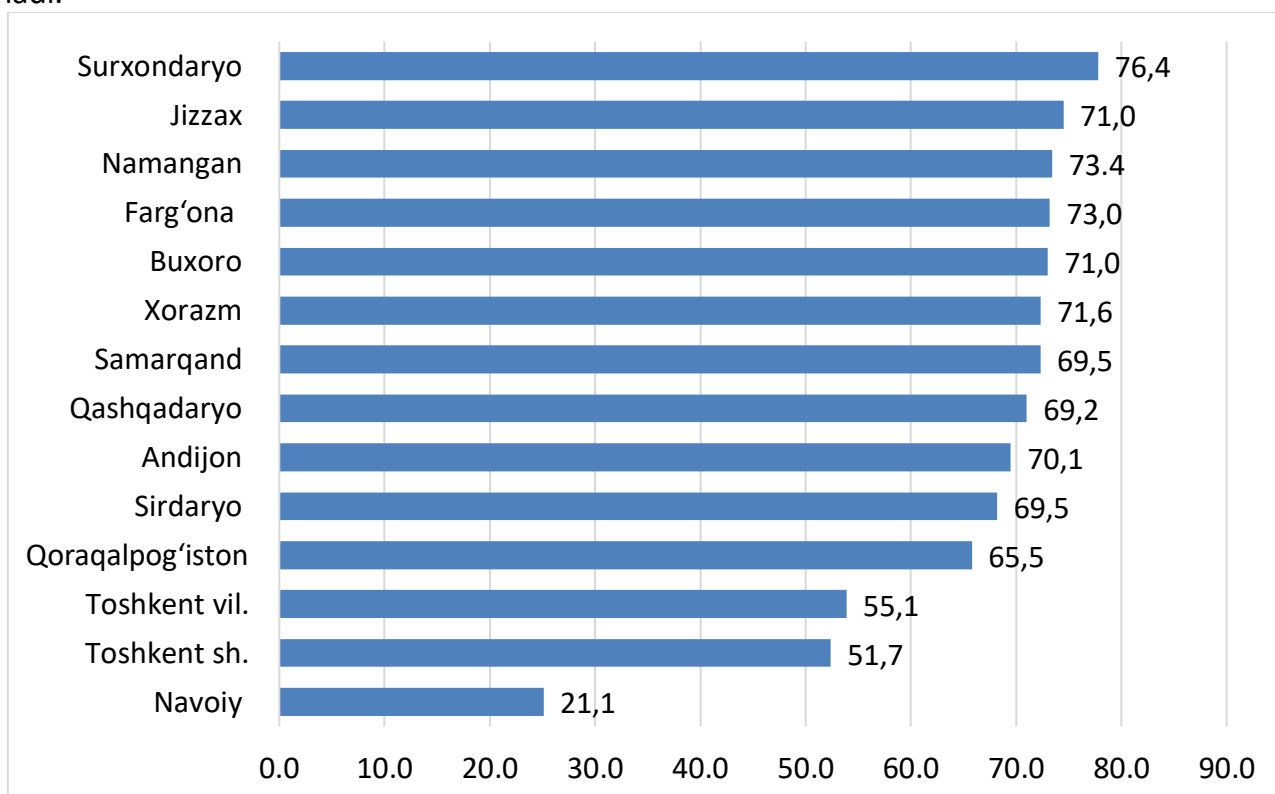
Kichik va o'rta biznes ko'p sonli bo'lgani uchun iqtisodiyotni mustahkam qiladi. Agar biror yirik korxona faoliyati to'xtasa, bu iqtisodiyotga katta ta'sir qilishi mumkin. Lekin ko'plab kichik va o'rta bizneslar mavjud bo'lsa, iqtisodiy xavflar kamayadi.

Bir so'z bilan aytganda, kichik va o'rta biznes mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirish, aholi bandligini ta'minlash va turmush darajasini yaxshilashda muhim o'rin tutadi. Shuning

uchun davlat tomonidan kichik va oʻrta biznesni qoʻllab-quvvatlash iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

2026-yil 1-yanvar holatiga respublikamiz hududlari boʻyicha kichik va oʻrta biznes va tadbirkorlik sohasining YaHMDagi ulushi Surxondaryo viloyatida yuqori darajaga yetib 76,4 foizni tashkil etgan. Bu koʻrsatkich Namangan viloyatida 73,6 foiz, Fargʻona viloyatida 73,0 foiz, Jizzax viloyati va Buxoro viloyatlarida 71,0 foiz, Xorazm viloyatida 71,6 foiz, Andijon viloyatida 70,1 foiz, Samarqand va Sirdaryo viloyatlarida 69,5 foizni tashkil qilgan. Toshkent, Qashqadaryo viloyatlari va Qoraqalpogʻiston Respublikasida 55,0 - 69,0 foiz oraligʻida boʻlgan. Navoiy viloyatida 21,1 foiz hamda Toshkent shahrida bu koʻrsatkich 51,7 foizni tashkil etgan (1-rasm).

Respublikamizda KOʻBning YaIMdagi ulushining 2025-yilda 51,5 foizga yetishi, asosan, mikrofirmalar tomonidan ishlab chiqarish hajmi oʻsish surʼati yuqori boʻlganligi bilan izohlanadi.



1-rasm. 2026 -yil 1-yanvar holatiga hududlar boʻyicha kichik va oʻrta biznesning YaHMDagi ulushi (foizda).

Iqtisodiyotda statistik tahlilni chuqurroq amalga oshirish uchun oʻrtacha yillik oʻzgarish surʼatlarini aniqlash maqsadga muvofiq. Shu nuqtayi nazardan respublikamiz hududlarida YaHMDa KOʻB sohasida ishlab chiqarish hajmining oʻzgarishi surʼatlari aniqlanib, 2010-2025-yillarda bu koʻrsatkichning eng yuqori darajasi Andijon, Buxoro, Jizzax va Surxondaryo viloyatlariga (108,2-109,9 foiz) hamda Toshkent shahriga (113,3 foiz) toʻgʻri kelgan. Ayrim hududlarda, jumladan Qashqadaryo, Navoiy, Sirdaryo va Toshkent viloyatlarida taqqoslanayotgan yillarda oʻsish surʼati nisbatan past boʻlganligi tufayli oʻrtacha yillik oʻsish surʼati ham kichik boʻlgan. 2025-yilga kelib, kichik va oʻrta biznesning YaIMdagi ulushi 51,5 foizni tashkil qilib, 2005-yilga nisbatan 1,65 barobarga oshishi taʼminlangan[8].

O‘zbekiston Respublikasida kichik korxona va mikrofirmalarning (fermer va dehqon xo‘jaliklarisiz) demografik holati dinamikasi (1- yanvar holatiga)

Ko‘rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2025/2020 yilga nisbatan o‘zgarishi, %
1. Ro‘yxatdan o‘tgan kichik va o‘rta biznes sohalari soni, birlik	353921	436981	488936	555971	614897	651807	492993	184,1
2. Faoliyat olib borayotgan kichik korxonalar va mikrofirmalar soni, birlik	334767	411203	462834	523556	417080	358116	474900	106,9
3. Faoliyat ko‘rsatayotgan kichik va o‘rta biznes sohalarining jami ro‘yxatdan o‘tgan kichik va o‘rta biznes subektlar sonidagi ulushi, foiz	94,6	94,1	94,7	94,2	67,8	54,9	51,2	-
4. Kichik va o‘rta biznes sohasidagi band bo‘lganlar soni, ming kishi	9876,1	10165,7	10080,6	10131,1	10373,3	10538,6	10980,4	106,7
5. Yangi tashkil etilgan kichik va o‘rta biznes subektlari soni, birlik	90128	93214	98886	90177	86030	77046	82450	85,4

Statistik tahlillarga ko‘ra, mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishda kichik tadbirkorlik subyektlarining ham munosib hissasi bor. Mamlakatimizda kichik tadbirkorlik korxonalarining yangi tashkil etilishi ham oxirgi yillarda sezilarli kamaymoqda. Masalan,

2021-yil 1- yanvar holatiga mamlakatimizda 90128 ta kichik korxonalar va mikrofirmalar tashkil etilgan bo'lsa, 2026-yil 1- yanvar holatiga kelib, ularning soni 82450 ta bo'lgan yoki 91,5 foizgacha kamaygan (1-jadval).

Tahlillarimiz shuni ko'rsatadiki, kichik va o'rta biznes sohasining barqaror rivojlanishini innovatsion-moliyaviy omillarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Shuning uchun kelgusida ularni rivojlanishida asosiy ustuvorlik “kichik tadbirkorlikning innovatsion iqtisodiyoti”ga, “kichik va o'rta biznesning bilimlarga asoslangan iqtisodiyoti”ga bog'liq bo'ladi.

Tahlillarimiz ko'rsatishicha, mamlakatimizda kichik va o'rta biznes subyektlarining faollik darajasi yuqori turadi. Tahlil qilinayotgan yillarda ham ularning faollik darajasi 94-96 foiz atrofida bo'lgan. Shu sababli ham mamlakatimizda kichik va o'rta biznes sohasining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi o'rtacha 50,0-55,0 foizni tashkil etmoqda. (Rivojlangan davlatlarning yalpi ichki mahsulotida ularning ulushi 60,0 foizdan yuqori turadi).

2-jadval

Hududlar kesimida kichik (tadbirkorlik) biznes subyektlarining faollik darajasi (1-yanvar holatiga)

№	Hududlar	Faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar ulushi, %				
		2021 y	2022y	2023 y	2024 y	2025 y
	O'zbekiston Respublikasi	94,1	94,7	94,2	67,8	54,9
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	96,6	95,0	95,2	77,4	59,8
	Viloyatlar:					
2	Andijon	88,5	92,0	92,6	54,3	42,2
3	Buxoro	95,1	93,7	93,6	77,6	60,5
4	Jizzax	95,0	94,1	92,7	61,8	46,9
5	Qashqadaryo	97,0	95,6	93,4	66,8	52,2
6	Navoiy	94,1	96,3	95,2	75,1	59,8
7	Namangan	97,1	96,6	96,2	64,2	51,7
8	Samarqand	94,6	94,4	94,0	68,0	55,9
9	Surxondaryo	96,1	94,7	94,6	64,5	55,8
10	Sirdaryo	93,7	92,8	92,8	62,5	45,2
11	Toshkent	87,6	91,4	91,1	65,2	54,1
12	Farg'ona	97,1	96,1	94,5	65,7	49,2
13	Xorazm	93,5	94,3	93,1	75,3	58,6
14	Toshkent sh	95,4	96,2	96,3	70,9	62,0

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, o'rganilayotgan yillarda kichik va o'rta biznes subyektlarining sezilarli oshishi kuzatildi. Jadval ma'lumotlari O'zbekistonda faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar ulushining 2021–2025 yillar davomida o'zgarish tendensiyasini aks ettiradi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2021–2023 yillarda respublika bo'yicha korxonalarning faoliyat ko'rsatish darajasi yuqori bo'lib, mos ravishda 94,1%, 94,7% va 94,2% ni tashkil etgan. Biroq 2024 yilda ushbu ko'rsatkich 67,8% ga, 2025 yilda esa 54,9% ga pasaygan. 2021–2025 yillar oralig'ida umumiy kamayish 39,2 foiz punktni tashkil etgan.

Hududlar kesimida tahlil qilinganda, 2025 yilda eng yuqori ko'rsatkich Toshkent shahrida kuzatilgan bo'lib, faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar ulushi 62,0% ni tashkil etgan.

Shuningdek, Buxoro viloyatida 60,5%, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va Navoiy viloyatida 59,8%, Xorazm viloyatida 58,6% qayd etilgan. Bu hududlarda korxonalarning iqtisodiy faolligi respublika o‘rtacha ko‘rsatkichidan yuqori bo‘lgan.

Aksincha, 2025 yilda eng past ko‘rsatkichlar Andijon viloyatida (42,2%), Sirdaryo viloyatida (45,2%) va Jizzax viloyatida (46,9%) kuzatilgan. Mazkur hududlarda korxonalarning ma‘lum qismi faoliyatini to‘xtatgan yoki statistik ro‘yxatda mavjud bo‘lsa-da, amalda faoliyat yuritmagani kuzatiladi.

2021–2025 yillar oralig‘idagi o‘zgarishlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, eng katta pasayish Namangan viloyatida kuzatilgan. Ushbu hududda ko‘rsatkich 97,1% dan 51,7% gacha kamayib, 45,4 foiz punktga qisqargan. Shuningdek, Farg‘ona viloyatida 47,9 foiz punktga (97,1% dan 49,2% gacha), Andijon viloyatida 46,3 foiz punktga (88,5% dan 42,2% gacha), Sirdaryo viloyatida 48,5 foiz punktga (93,7% dan 45,2% gacha) kamayish kuzatilgan.

2023–2024 yillar oralig‘ida deyarli barcha hududlarda keskin pasayish yuz bergan. Jumladan, Andijon viloyatida ko‘rsatkich 92,6% dan 54,3% ga, Toshkent viloyatida 91,1% dan 65,2% ga, Namangan viloyatida esa 96,2% dan 64,2% ga tushgan. Bu holat korxonalarni hisobga olish metodologiyasidagi o‘zgarishlar, iqtisodiy faollikning pasayishi yoki faoliyat yuritmayotgan korxonalarni statistik bazadan chiqarish bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin.

Hududlar bo‘yicha o‘rtacha natijalarni taqqoslaganda, sanoat va xizmat ko‘rsatish sohasi rivojlangan hududlar, xususan Toshkent shahri, Navoiy va Buxoro viloyatlarida korxonalar faoliyatining nisbatan yuqori darajada saqlanib qolgani kuzatiladi. Aholi soni yuqori bo‘lgan va kichik biznes subyektlari ko‘p joylashgan Andijon, Namangan va Farg‘ona viloyatlarida esa pasayish sur‘atlari nisbatan yuqori bo‘lgan.

Tahlil uchun olingan yillarda qariyb barcha viloyatlar bo‘yicha kichik va o‘rta biznes subyektlarining yashovchanlik darajasi yuqoriligacha saqlanib qolib, o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lgan. Mamlakatdagi kichik va o‘rta biznes sohasining iqtisodiy holatini tahlil qilishda ularning statistika idoralari va uning hududiy bo‘limlaridagi kichik va o‘rta biznes faoliyatining iqtisodiy ko‘rsatkichlari asosiy baza hisoblanadi.

Muhokama

Kichik va o‘rta biznes rivojlanishini to‘liq tasavvur qilish uchun faqat umumiy dinamik ko‘rsatkichlarni o‘rganish kifoya emas, balki sohalar va hududlar kesimida tarkibiy tahlil o‘tkazish zarur.

Kichik va o‘rta biznes faoliyati sanoat, qishloq xo‘jaligi, savdo, xizmatlar, transport va boshqa yo‘nalishlarda amalga oshiriladi. Tarkibiy tahlil quyidagi savollarga javob beradi:

- qaysi tarmoqlarda kichik va o‘rta biznesning ulushi yuqori?
- qaysi sohalarda o‘sish sur‘ati tezroq?
- sanoat va xizmatlar sektorlari o‘rtasidagi tarkibiy siljish qay yo‘nalishda bormoqda?
- yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarda kichik va o‘rta biznesning ishtiroki qay darajada?

Agar ma‘lumotlar imkon bersa, kichik va o‘rta biznesning soha kesimidagi tarkibi klaster yoki faktor tahlillari orqali guruhlanishi, ya‘ni:

- an‘anaviy (traditsion) kichik va o‘rta biznes tarmoqlari;
- innovatsion va yuqori texnologiyali tarmoqlar;
- xizmatlar negizidagi tadbirkorlik;
- yeksportga yo‘naltirilgan kichik va o‘rta biznes guruhleri
- ko‘rinishida segmentlanishi mumkin.

Hududlar kesimida kichik va oʻrta biznes rivojlanishini oʻrganish mintaqaviy iqtisodiy siyosat uchun juda muhimdir. Tadqiqotda:

- har bir hudud boʻyicha kichik va oʻrta biznes subyektlari soni;
- kichik va oʻrta biznes tomonidan ishlab chiqarilgan mahsulot va xizmatlar hajmi;
- kichik va oʻrta biznesda band boʻlganlar soni;
- hudud YAIMida kichik va oʻrta biznes ulushi;
- hududlar kesimida kichik va oʻrta biznes kreditlash koʻrsatkichlari;
- tahlil qilinadi.

Bundan tashqari, hududlar iqtisodiy rivojlanish darajasi, infratuzilma taʼminoti, transport-logistika imkoniyatlari, investitsion muhiti kabi mezonlar asosida guruhlariga ajratilishi mumkin. Masalan:

- yuqori rivojlangan hududlar (kapital va yirik sanoat markazlari);
- oʻrta darajada rivojlangan hududlar;
- rivojlanish salohiyati yuqori, ammo infratuzilma cheklangan hududlar.

Kichik va oʻrta biznes mamlakat iqtisodiyotining muhim qismi hisoblanadi. U aholining bandligini taʼminlash, daromadini oshirish va bozor iqtisodiyotini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Dunyo davlatlarining tajribasi shuni koʻrsatadiki, iqtisodiyoti barqaror mamlakatlarda kichik va oʻrta biznes yaxshi rivojlangan boʻladi.

Kichik va oʻrta biznes ning eng muhim afzalliklaridan biri — yangi ish oʻrinlari yaratishidir. Yirik korxonalarga nisbatan kichik va oʻrta biznes tezroq tashkil etiladi va koʻproq odamlarni ish bilan taʼminlaydi. Ayniqsa, yoshlar va xotin-qizlar uchun mehnat qilish imkoniyatlari kengayadi. Bu esa ishsizlik darajasining kamayishiga olib keladi[9].

Kichik korxonalar turli mahsulot va xizmatlar ishlab chiqarib, mamlakat yalpi ichki mahsulotining oʻsishiga yordam beradi. Ular davlat budjetiga soliq toʻlaydi, iqtisodiy aylanmani kuchaytiradi va bozorni mahsulotlar bilan taʼminlaydi. Shu sababli kichik va oʻrta biznes iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.

Kichik va oʻrta bizneslar koʻpayishi bozorda raqobatni kuchaytiradi. Raqobat esa mahsulot sifati oshishiga, xizmat koʻrsatish yaxshilanishiga va narxlarining nisbatan arzon boʻlishiga olib keladi. Natijada isteʼmolchilar manfaati himoya qilinadi.

Kichik va oʻrta biznesning yana bir ustun jihati — uning moslashuvchanligidir. Ular bozordagi oʻzgarishlarga tez javob beradi, yangi texnologiya va gʻoyalarni tez joriy etadi. Masalan, talab yuqori boʻlgan mahsulotni qisqa vaqtda ishlab chiqarish yoki xizmat turini oʻzgartirish imkoniyatiga ega.

Kichik tadbirkorlik odamlarda mustaqil fikrlash va yangilik yaratish qobiliyatini rivojlantiradi. Koʻplab yangi biznes gʻoyalar aynan kichik korxonalar orqali amalga oshiriladi. Bu esa innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishga yordam beradi.

Kichik va oʻrta biznes mahalliy xomashyo va mehnat resurslaridan unumli foydalanadi. Bu ayniqsa qishloq joylarda muhim ahamiyatga ega. Masalan, qishloq xoʻjaligi mahsulotlarini qayta ishlash, hunarmandchilik yoki xizmat koʻrsatish sohalari orqali mahalliy iqtisodiyot rivojlanadi.

Tadbirkorlik bilan shugʻullangan inson oʻz daromadini mustaqil ravishda oshirish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu oilalar farovonligini yaxshilaydi, aholining xarid qobiliyatini oshiradi va turmush darajasini koʻtarishga xizmat qiladi.

Kichik va oʻrta biznes nafaqat katta shaharlarda, balki chekka qishloq va tumanlarda ham iqtisodiy faollikni oshiradi. Yangi korxonalar ochilishi infratuzilmaning rivojlanishiga, savdo va xizmat sohaslarining kengayishiga sabab boʻladi [10].

Ayrim kichik korxonalar oʻz mahsulotlarini tashqi bozorga chiqarish imkoniga ega boʻladi. Bu mamlakatga chet el valyutasi kirib kelishini taʼminlaydi va milliy mahsulotlarning xalqaro bozorda tanilishiga yordam beradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, kichik va oʻrta biznes subyektlari mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi boʻlib, iqtisodiy oʻsishni taʼminlash, yangi ish oʻrinlarini yaratish, aholi daromadlarini oshirish hamda hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli taʼsir koʻrsatmoqda. Soʻnggi yillarda tadbirkorlik faoliyatini qoʻllab-quvvatlash boʻyicha amalga oshirilgan islohotlar, biznes yuritish sharoitlarining soddalashtirilishi, kredit-moliya mexanizmlarining takomillashuvi va xususiy mulk himoyasining kuchaytirilishi ushbu sektor rivojlanishiga ijobiy taʼsir koʻrsatgan.

Shu bilan birga, tahlillar ayrim muammolar mavjudligini ham koʻrsatdi. Jumladan, faoliyat yuritayotgan korxonalar ulushining pasayishiga bozor raqobatining kuchayishi, korxonalarning moliyaviy barqarorligi bilan bogʻliq muammolar, aylanma mablagʻlar yetishmasligi, xomashyo va energiya resurslari narxlarining oʻzgarishi hamda ayrim tadbirkorlik subyektlarining bozor talablariga moslasha olmasligi taʼsir koʻrsatgan boʻlishi mumkin. Shuningdek, korxonalarni davlat roʻyxatidan oʻtkazish jarayonlarining soddalashuvi natijasida yangi tashkil etilgan subyektlarning bir qismi uzoq muddatli faoliyat yuritishga tayyor boʻlmaganligi sababli ularning iqtisodiy faolligi pasaygan.

Hududlar oʻrtasidagi tafovutlarga esa investitsion jozibadorlik darajasi, infratuzilmaning rivojlanganligi, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyatlari, aholining tadbirkorlik faolligi hamda sanoat va xizmatlar sektorining rivojlanish darajasi kabi omillar taʼsir etgan. Iqtisodiy salohiyati yuqori va infratuzilmasi rivojlangan hududlarda kichik va oʻrta biznes subyektlarining faoliyati nisbatan barqaror shakllangan boʻlsa, ayrim hududlarda resurslar va bozor imkoniyatlarining cheklanganligi tadbirkorlik rivojlanish surʼatlariga salbiy taʼsir koʻrsatgan.

Kelgusida kichik va oʻrta biznesni rivojlantirishda innovatsion faoliyatni kengaytirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish, moliyalashtirish manbalariga kirish imkoniyatlarini yaxshilash, eksport salohiyatini oshirish hamda tadbirkorlik subyektlarining boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur omillar kichik va oʻrta biznesning iqtisodiyotdagi oʻrnini yanada mustahkamlash va uning barqaror rivojlanishini taʼminlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar roʻyxati:

[1] Mirziyoyev Sh.M. “Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qoʻllab-quvvatlash chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PQ–306-son qarori. 2023-yil 16-sentabr.

[2] Mirziyoyev Sh.M. “Kichik va oʻrta biznesni moliyaviy qoʻllab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”gi PF–193-son Farmoni. 2023-yil 11-noyabr.

[3] David Birch Birch, D. L. (1987). *Job Creation in America: How Our Smallest Companies Put the Most People to Work*. P 23-23. New York: Free Press.

[4] Peter F. Drucker Drucker, P. F. (1985). *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. P 43-46. New York: Harper & Row.

[5] Dian Fajarika, Fitri Trapsilawati, Bertha Maya Sopha (2024) *Influential factors of small and medium-sized enterprises growth across developed and developing countries: A systematic literature review* Journal: *Journal of Risk and Financial Management / SAGE Journals (Systematic Literature Review maqolasi)* DOI: <https://doi.org/10.1177/18479790241258097>

[6] Sharipov I. B. (2025). *Statistical Assessment of the Level of Development of Small Enterprises and Micro-Firms in Uzbekistan*. Marketing Journal, №4.

[7] Nabiyeva, N. (2024). *O'zbekistonda kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning iqtisodiy-statistik tahlili*. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali.

[8] Milliy statistika qo'mitasi 2025-yil to'plami.

[9] Nazar, PhD Nazarov. "STATISTICAL RESEARCH METHODS OF BUSINESS ENTITIES IN FREE ECONOMIC ZONES IN UZBEKISTAN."

[10] NAZAROV, N. (2021). Analysis of business entities with the development of innovative and investment activities of entrepreneurship in free economic zones. *THEORETICAL & APPLIED SCIENCE Учредители: Теоретическая и прикладная наука*, (10), 719-727.